

sott, még be nem gyakorolt szöveget is diktáltam. Ezek a gyakorlatok zömmel jól sikerültek. Azt nem állíthatom, hogy már kifogástalan eredményt értünk el, és nincsenek megoldásra váró problémáink. Ezt nem is lehet kívánni, hiszen anyanyelvükön is ejtenek hibát a tanulók még a felsőbb osztályokban is. Az eredmény mégis meglepő és figyelemre méltó. Az alapot megkapták, és erre lehet építeni. Az említett módszer alkalmazása nyomán elfogadhatóan írnak és olvasnak. Ez az eredmény talán még értékesebb, ha hozzáfűzöm, hogy két éven át még magyarázatképpen sem használtam magyar szót.

Az idén, az V. osztályban már — a beszédkésztség fejlesztését szolgáló olvasmányokon belül — a francia nyelvtan alapelemeivel ismerkednek meg a tanulók. Nagy nehézséget okozott, hogy — kísérleti iskola lévén — megfelelő tankönyv nem állt rendelkezésünkre. Ennek pótlására a nyár folyamán Gyurkovics Árpád kartársammal egy 17 olvasmányt tartalmazó jegyzetet állítottunk össze. Egy-egy olvasmányt 8 órában dolgoztunk fel. Ebben az időkeretben természetesen lexikai, társalgási, helyesírási gyakorlatokat végeztetünk. A nyelvtani anyagot egyelőre csak az igeragozás képezi (jelen, múlt, jövő idő), állító és tagadó forma.

Tudom, hogy a megfelelő, színes illusztrációjú tankönyv, a mai modern szemléltető eszköz: a magnószalag, lemez, diafilm a tanulók számára érdekesebbé, változatosabbá teszi az órákat, de nem biztos, hogy eredményesebbé. Felfogásomnak az igazolására talán Marcell Didier-nek, az október hónap elején Szegeden járt francia tankönyvkiadónak a szavaira is hivatkozhatnék. Ő megtekintette egy órát az V. osztályban, és a két évi munka eredményét a lehető legjobbnak találta. S bár az audio-vizuális eszközök készítője és terjesztője, mégis azt a kijelentést tette, hogy nem szolgálja ugyan könyveinek és módszereinek propagálását, de meg kell mondania, hogy a legmodernebb eszközök alkalmazása is csak úgy hoz eredményt, ha az helyes pedagógiai érzékkel párosul, ellenkező esetben több kárt okozhat, mint hasznot. Ezt a megállapítást azzal egészítem ki, hogy a nyelvtanulás sikerének titkát a direkt módszerben látom. Az elavult fordító-grammatizáló módszer mellett soha nem lesz tökéletes kiejtése a tanulónak, nem tanul meg az idegen nyelven helyesen beszélni, még kevésbé gondolkodni. Ezért tartom szerencsés újításnak, hogy az V. osztályokban az orosz nyelvet is az első hónapokban direkt módszerrel tanítják. Más probléma, hogyan hat majd egymásra a két idegen nyelv; a francia és az újként beköszöntő orosz nyelv tanítása. Ez a kérdés újabb érdekes megfigyelési anyagot jelent. Erről talán már a következő évben alkalmam lesz beszámolni.

ERDEI MIHÁLY

főiskolai adjunktus

Az orosz igeaspektusok (vid) használatáról

Az orosz nyelv oktatásában talán a legtöbb vitatott és legnehezebb problémát az igeaspektusok helyes használatának kérdése okozza. Annak ellenére, hogy e nehéz grammatikai jelenségről mind nyelvészeti, mind módszertani szempontból rengeteget írtak, az érdeklődés nem csökken a videk használatát illetően. Ez érthető, hiszen az aspektus az orosz ige alapvető kategóriája, amely jelen van az ige minden alakjában, és ilymódon az orosz mondatok többségében felmerül a videk használatának problémája.

Ha el akarjuk érni a tantervnek megfelelően, hogy tanulóink képesek legyenek az orosz igéket helyesen használni, akkor olyan ismeretekkel kell őket ellátnunk, az aspektusokat illetően, hogy azokat mind a receptív, mind a produktív nyelvhasználatban alkalmazni tudják. Ezt viszont csak úgy tudjuk elérni, ha az igeaspektusok kérdését minden oldalról megvizsgáljuk. Az utóbbit azonban nem tesz meg sem a hazai, sem a külföldi kutatók, mivel a vidék használatának egy területe a legtöbb nyelvész, metodikus figyelmét elkerüli: az *igeaspektusok tagadó mondatokban való használatának kérdése*.

A szófajok között az ige reagál a legérzékenyebben a tagadásra. Ebből az érzékenységből ered, hogy a tagadás hatására nemcsak a vonzatát változtatja meg a vele kapcsolatban levő főnévre vonatkozóan, hanem maga is megváltozik. A mai orosz nyelvben tehát a не видал, не слышал szókapcsolatok használata a не видел, не слышал kifejezések helyett a tagadás hatásának tudható be. Ezt olyan példákban lehet a legjobban érzékelteni, amelyekben kérdés és felelet van, olymódon, hogy a kérdőmondatban nincs tagadószó, míg a feleleteket tagadómondatok alkotják. Pl.

Что слышал? — Ничего не слышал.

Что видел? — Ничего не видел.

A példamondatokban, tehát azzal a számunkra érdekes jelenséggel állunk szemben; a tagadás megváltoztatja az ige szemléletét. Maga ez a tény eléggé ismert, csak arra a kérdésre nehéz válaszolni: melyek azok az esetek, amikor a tagadószó után az ige folyamatos alakja áll, s milyen körülmények teszik lehetővé a befejezett alak szerepeltetését?

Az ige, mint már említettük, nagyon érzékeny az igeszemléletet illetően a cselekmény vagy állapot tagadásában. S ezért szükségessé válik a cselekmény vagy állapot tagadás hatására olyan igeaspektusok használata, amely mintegy fokozott formája a kérdőmondatban levő igének. Pl.: Дал он тебе? — Не давал.

Был? — Не бывал.

Пришёл? — Не приходил.

Másrészt a folyamatos igének a befejezett igeaspektus helyett való ilyen használata azt a vonalat képviseli, ami megvan a tagadószóval álló folyamatos ige kifejezésben és mélyebben valóítja meg a tagadást. A cselekvést nemcsak tartósságában tagadjuk, hanem a gyakori ismétlődő cselekvések mindegyikét, legkisebb mozzanatát is. Ugyanez figyelhető meg a befejezett igék folyamatos igével való felcserélésénél felszólító módban. Pl.: Эту книгу возьми, а другую не бери!

Разверни — не развертывай! Прочти — не читай!

Az imperativus tehát a tagadás erősebb kifejezését igényli, ezért legtöbbször folyamatos igéket használunk befejezett igék helyett. A befejezett szemléletű igék használata tagadómondatokban viszont különös gondolati jelentésárnyalatot kölcsönöz.

Pl.: Не забудь! Не пролей!

Не уйди! Не разбей! Смотри, не упади!

Infinitivus esetén is többnyire folyamatos igealak használatos. Pl.:

Книгу отдали, а я просил её не отдавать.

Folyamatos ige használatos továbbá akkor is, amikor a tagadás a не надо, не нужно szavakkal fejeződik ki. Pl.:

Мне нужно рассмотреть. — Мне не нужно рассматривать.

Нужно сказать. — Не нужно говорить.

A tagadás a konkrét mozgású igék esetében is változást idéz elő: идти, бежать, ехать, нести helyett általános alak használatos: ходить, бегать, носить.

Тебе надо туда идти, а сестре лучше не ходить.

Lehetséges идти, бежать, ехать, нести igék használata is, de az ilyen tagadási formák csak abban az esetben használatosak, amikor teljes mértékben konkrét, határozott cselekvésről van szó. Pl.: Не иди потой стороне!

Mint tudjuk, az általános mozgást jelentő igék abban különböznek a konkrét mozgást jelentő igéktől, hogy általánosabb, szélesebb körű fogalmat jelölnek. A határozott mozgást jelölő igék tagadáskor végbemenő átváltása nem meghatározott mozgást jelentő igékre a tagadást szélesebb körben valósítja meg. Ilyen esetben nemcsak az adott konkrét cselekvést tagadjuk, hanem minden hasonló cselekvést általában.

А не могу не fordulat esetén különös gondolatárnyalat fejeződik ki, amelyiket az határozza meg, hogy miközben a tagadószó az igéhez kapcsolódik, kifejezi az infinitív tagadó forma által jelölt cselekvés elkerülhetetlenségét, s mint általában, a kettős tagadásból állítást kapunk. не могу не ответить „felelek”.

Ez a kifejezés aláhúzza a felelet elkerülhetetlenségét, szükségszerűségét. Ennél a kifejezésnél mindkét vid egyaránt használatos. Pl.: Не могу не ответить —

— Не могу не отвечать

Remélhetőleg a felsorolt jelenségek hozzájárulnak az ige szemlélet használatának jobb elsajátíttatásához. Amikor ezen szabályokat tanítjuk, tisztában kell lenni azzal, hogy ezek általános szabályok, melyeket nem szabad abszolutizálni.

Irodalom:

1. Dr. Bihari József: Az orosz igeaspektusok tanításának néhány módszertani problémája. Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. 1963. 51—85. l.
2. Dr. Bihari József: Módszertani alapvetés az orosz igeaspektusok lényegének és funkciójának tanításához. Az Egri Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1965. Eger. 55—70. l.
3. Banó István: Az orosz ige és tanításának néhány kérdése. Bp. 1955.
4. О. П. Рассудова: К вопросу об изучении видов глагола в русском языке. Сб. Из опыта преподавания русского языка иностранцам. Москва, 1964.
5. В. И. Чернышев: Отрицание не в русском языке, Ленинград, 1927.

VEIDNER JÁNOS

főiskolai adjunktus

A fizika reformtankönyvek új koncepciója a mértékegységek műveleti használatában

Az általános iskolában a fizika tanítása a reformtanterv szerint „tapasztalati-kísérletező” jellegű. A tapasztalati jelleg egyrésztől megkívánja, hogy azok az ismeretek, melyeket tanítunk, a tanulók addigi ismereteire, tapasztalataira építsenek, másrésztől az oktatás során nyújtott ismeretek felhasználható ismeretek legyenek.

Ezekben a felhasználható ismeretekben kapnak jelentős szerepet a számításos fizikai feladatok.